

Asia: VN/11810/2021

Vankeuslain ja tutkintavankeuslain muuttaminen

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset kommentit esityksestä ja sen tavoitteista

Rikosseuraamuslaitokseen ja sen toimintaan on kohdistunut viime vuosina merkittäviä muutoksia niin lainsäädännöllisellä, toiminnallisella kuin organisatorisellakin tasolla. Toimintaympäristöön vahvasti kohdistuneet muutokset yhdistettynä kasvaneeseen vankimäärään ja seuraamusjärjestelmän yleiseen ankaroitumiseen ovat vaikuttaneet merkittävästi Rikosseuraamuslaitoksen ydintehtävien toteuttamiseen.

Vankiloiden yliasutustilanne on kriittinen ja henkilökunnan saatavuudessa on haasteita. Resurssien ollessa niukat, on henkilökunnalla yhä vähemmän aikaa kohdistaa vaikuttavaa muutostyöskentelyä ja erilaisia interventioita vankeihin ja yhdyskuntaseuraamuksiin tuomittuihin.

Kommenttinne esitysluonnoksen jaksosta "Keskeiset ehdotukset"

-

Avolaitossijoituksen edellytysten täsmentäminen (muutosehdotukset vankeuslain 4 luvun 9 §:ään ja 6 luvun 1 §:ään)

Esityksessä tuodaan esiin, että avolaitossijoitusta ei tule kategorisesti kieltää miltään vankiryhmältä. Samalla esityksessä kuitenkin todetaan ”Esimerkiksi järjestäytyneeseen rikollisuuteen kiinnittyneillä vangeilla avolaitossijoituksen edellytykset eivät yleensä täyty eikä heitä siksi sijoiteta avolaitokseen” - mikä on melko kategorista. Ongelman tuottaa se, kuka ja miten määritellään järjestäytyneeseen rikollisuuteen kiinnittymisen siinä määrin, että se muodostaa esteen avolaitossijoitukselle.

Kuten esityksessä kuvataan, avolaitossijoitus on olennainen osa asteittaisen vapautumisen prosessia erityisesti pitkäaikaisvankien kohdalla, mukaan lukien yhdistelmärankaistukseen tuomitut. Asteittainen vapautuminen suunnitelmallisesti ja tarkoituksenmukaisin resurssein toteutettuna parantaa myös korkean uusimisriskin vankien sopeutumista yhteiskuntaan ja lisää yhteiskunnan turvallisuutta.

Päihteettömyyteen sitoutuminen on vankiloiden nykytilassa väljää, koska päihderikkeistä seuraamukset rajoittuvat väliaikaisiksi jääviin siirtoihin suljetumpiin olosuhteisiin. Resursseja päihteidenkäytön käsittelylle ei ole yhdenvertaisesti saatavilla, mikä olisi kohderyhmälle hyödyllisin interventio.

Määräaikaisesta avolaitossijoituksesta luopuminen

Rikosseuraamusala Talentia ry katsoo, että määräaikaisesta avolaitossijoituksesta luopuminen on perusteltua. Muutos yhdenmukaistaa ja selkeyttää avolaitossijoituksia.

Vangin sähköinen valvonta avolaitoksessa

Rikosseuraamusala Talentia ry katsoo, että muutos on perusteltu.

Varmuosastosisjoituksen edellytykset

Rikosseuraamusala Talentia ry katsoo, että muutos varmuuosastosisjoitusten perusteiden tarkentamisesta on tarpeellinen.

Tutkintavangin sijoittaminen varmuuosastolle

Rikosseuraamusala Talentia ry ei vastusta tutkintavankien sijoittamista varmuuosastolle. Tutkintavankien varmuuosastosisjoitusten mahdollistaminen edellyttää kokonaan uuden varmuuosasto perustamista, ja varmuuosaston vaatima valvonnallinen taso, Rikosseuraamuslaitoksen kuntouttavien interventoiden tarjoaminen ja Vankiterveydenhuollon palveluiden turvaaminen vaatii merkittävää lisäresursointia, josta aiheutuu merkittäviä lisäkustannuksia. Tämä tulee huomioida Rikosseuraamuslaitoksen vankilaverkoston suunnittelussa, sillä tämän ja muiden seuraamusjärjestelmää ankaroittaneiden muutoksen myötä uusille vankiloille tulee olemaan tarve.

Muut varmuuosastoon liittyvät ehdotukset ja seikat

Rikosseuraamusala Talentia ry haluaa nostaa esiin sosiaalisen eristämisen terveydellisiä haittoja. Käytännössä varmuuosastojen toiminnat järjestetään yksin tai pareittain. Muiden muassa Elovainio ja Komulainen (Duodecim 2023) tuovat esiin artikkelissaan Yksinäisyys, sosiaalinen eristyneisyys ja terveys, että erityisesti yksinäisyys ja sosiaalinen eristyneisyys ovat yhteydessä vakaviin terveysongelmiin. Välittävänä mekanismina ovat terveyskäyttäytymisen lisäksi mahdollisesti mielenterveysongelmat ja psykososiaaliseen stressiin liittyvät fysiologiset mekanismit.

Eristysolosuhteisiin liittyviä haittoja ovat Shalevin (A sourcebook on solitary confinement, 2008) mukaan ahdistus, masentuneisuus, toivottomuus, vihamielisyyden ja ärtyneisyyden tunteet, paniikkikohtaukset, syvenevät mielenterveysongelmat, yliherkkyys, keskittymisongelmat, muistiongelmät, vainoharhaisuus, impulsiivisuus, sosiaalinen eristäytyminen, psykoosi, kuolemanpelko sekä itsetuhoisuus.

Tuodaan esiin, että varmuuosastosisjoituksen kaltainen toimenpide saattaa tehdä eristettävästä ihmisestä entistä vaarallisemman itselleen ja ympäristölleen, mikäli varmuuosastosisjoituksen aikana

ei erityisesti panosteta sosiaaliseen kuntoutukseen ja terveydenhuoltoon. Wattu IV -vankiväestötutkimuksen mukaan psykoosisairaat vangit (vangeista noin 8%) ovat useammin eristämistoimenpiteiden kohteena.

Rikosseuraamusala Talentia ry haluaa tuoda myös esiin lapsen oikeuden pitää yhteyttä läheisiinsä perus- ja ihmisoikeutena. Esityksessä tuodaan esiin perusteluja tarpeelle säätää varmuusosastolle sijoitetun vangin keskustelun teknisestä kuuntelu- ja tallennusmahdollisuudesta lapsen tapaamisessa.

Perustuslaki turvaa jokaiselle oikeuden luottamukselliseen viestintään ilman, että ulkopuoliset saavat oikeudettomasti tiedon hänen lähettämiensä tai hänelle osoitettujen viestien sisällöstä. Tämä tarkoittaa, että kirjeitä ja muita suljettuja viestejä ei saa avata, eikä hävittää, eikä puheluita saa kuunnella tai nauhoittaa.

Rikosseuraamusala Talentia haluaa tuoda esiin tarpeen suojata lapsen oikeutta luottamukselliseen viestintään vanhempansa kanssa silloin, kun se ei vaaranna lapsen etua.

Sijoittaminen ulkopuoliseen laitokseen (erityisesti ehdotettu uusi vankeuslain 8 luvun 10 a § edellytyksistä ja vangin velvollisuuksista)

Esityksessä tarkennetaan ulkopuolisen sijoituksen osalta rahoitusta valtion eli Rikosseuraamuslaitoksen maksettavaksi. Esityksessä tuodaan esiin kuntoutustarpeen arvio, mutta tarkemmin on erittelemättä kenen vastuulla arvio on. Kuntoutustarpeen arvio tulisi olla yhdenmukaisesti toteutettavissa ja normaaliusperiaatetta noudattaen. Kuntoutustarpeen arvio, suunnitelma ja täytäntöönpano pitää sisällään merkittävästi sosiaalihuollon tietojen käsittelyä sekä yhteistyötä hyvinvointialueiden sosiaalipalveluiden kanssa, jonka vuoksi Rikosseuraamusala Talentia ry katsoo, että tämä on tehtävä joka kuuluu Rikosseuraamuslaitoksessa työskenteleville laillistetuille sosiaalihuollon ammattihenkilöille. Kuntoutussuunnitelma tulee laatia yhteistyössä Vankiterveydenhuollon kanssa.

Rikosseuraamusala Talentia ry:n arvion mukaan rahoitusvastuun selkeytys tuo yhdenmukaisuutta vangeille tarjottavaan ulkopuoliseen kuntoutukseen. Nähdäksemme ulkopuolisen sijoituksen lisääminen helpottaisi vankiloiden nykyistä yliasutustilannetta ja asian sisällyttäminen vankeuslakiin on kannatettavaa.

Rikosseuraamusala Talentia ry kuitenkin toteaa, että tämä muutos ei ole kustannusneutraali, sillä vankeusaikaisen kuntoutuksen rahoittamiseen on osallistunut aiemmin myös vangin kotikunnan hyvinvointialue tapauskohtaisesti. Vuonna 2024 ulkopuoliseen kuntoutukseen sijoitettavien vankien määrää oli rajattava rahoituksen riittämättömyyden vuoksi, ja rajaus tehtiin osittain tuomion pituuden mukaan. (Rikosseuraamuslaitoksen tiedote 2.9.2024) Nähdäksemme vangin ulkopuolista sijoitusta suunniteltaessa ja sen aikana tulee tehdä tiivistä yhteistyötä hyvinvointialueen sosiaalipalveluiden kanssa. Hyvinvointialueiden tulisi sitoutua tarvittaessa turvaamaan kuntoutusjatkumot myös vankeuden päätyttyä.

Rikosseuraamusala Talentia ry haluaa nostaa esiin, että esitysluonnoksen mukaan myös alaikäisen vangin sijoitus lastensuojelulaitokseen olisi mahdollista. Katsomme, että alaikäisten henkilöiden kohdalla sijoitus ulkopuoliseen laitokseen tulisi olla ensisijainen vaihtoehto suljettuun laitokseen tai avolaitossijoitukseen nähden. Nähdäksemme alaikäisen vangin ulkopuolisen sijoittelun suunnittelusta tulisi Rikosseuraamuslaitoksessa vastata laillistettu sosiaalihuollon ammattihenkilö. Valmistelu ja varsinainen sijoitus vaatii sosiaalihuollon tietojen käsittelyä sekä säännöllistä ja aktiivista yhteistyötä lastensuojeluviranomaisten ja sijaishuollon kanssa ja arvioimme että tämä on tehtävä josta voi vastata ainoastaan sellainen Rikosseuraamuslaitoksen virkahenkilö joka on laillistettu sosiaalihuollon korkeakoulutettu. Sääntely vaatii tarkennusta muun muassa lastensuojelun viranomaisten sekä sijaishuollon henkilöstön ja Rikosseuraamuslaitoksen toimivallasta ja tehtävistä.

Ulkopuolisen laitossijoittelun valvonta ja ehtojen rikkominen

Rikosseuraamusala Talentia ry katsoo, että esitys selkiyttää ulkopuolisen sijoittelun valvontaa. Jotta mainittua valvontaa voidaan uskottavasti toteuttaa, on turvattava riittävät henkilöstöresurssit valvontaa varten.

Määräaikainen päätös puhelun kuuntelemisesta

Rikosseuraamusala Talentia ry:llä ei ole lausuttavaa asiaan.

Vankilaan ottamisen rajoittaminen

Rikosseuraamuslaitos Talentia ry katsoo, että esityksen mukaiset muutokset ovat kannatettavia. Vankilaan ottamista tulee voida rajoittaa, jos turvallinen vankeuden täytäntöönpano vaarantuu. Vastaavanlaisia rajoitustoimenpiteitä tulisi arvioida myös yhdyskuntaseuraamusten kohdalla.

Muut muutosehdotukset (teknisluontoiset muutosehdotukset vankeuslakiin ja tutkintavankeuslakiin sekä synnyttävän vangin sitomisen kieltö)

Rikosseuraamusala Talentia ry katsoo, että synnyttävän vangin sitomisen kieltö on perusteltu. Muilta osin ei lausuttavaa.

Muut muutosehdotukset (puolustustilalakia koskeva tekninen muutosehdotus)

Rikosseuraamusala Talentia ry:llä ei ole lausuttavaa asiaan.

Ehdotusten vaikutukset yleisesti sekä mahdolliset taloudelliset vaikutukset

Rikosseuraamusala Talentia ry arvioi, että ehdotuksella tulee olemaan merkittäviä taloudellisia vaikutuksia, koska yksilötasoisia kuntoutusresursseja ja interventioita on lisättävä eristysolosuhteiden vaikutusten kompensoimiseksi. Rikosseuraamuslaitoksen määrärahat voidaan arvioida riittämättömiksi. Inflaatio ja kustannusten yleinen nousu vaikuttaa oleellisesti Rikosseuraamuslaitoksen taloudelliseen tilanteeseen sillä vankiloiden toimitilakustannukset ja vankien perushuoltoon liittyvät kustannukset ovat merkittävät. Petteri Orpon hallituksen ohjelman mukaiset tulevien lainsäädäntömuutosten myötä vanki- ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden määrä tulee kasvamaan huomattavasti. Tällä on halvaannuttava vaikutus Rikosseuraamuslaitoksen toimintaedellytyksiin. Rikosseuraamuslaitos on käynnistänyt 15.1.2025 YT-neuvottelut tuotannollisilla ja taloudellisilla perusteilla. YT-neuvotteluiden piirissä on noin 400 henkilöä.

Rikosseuraamuslaitos on arvioinut, että uuden varmuusosaston perustamiseen tulisi kohdentaa seitsemän (7) henkilötyövuotta. Rikosseuraamusala Talentia ry katsoo, että arvioitu henkilötyövuosisiläys ei ole riittävä. Varmuusosaston vangeilla on monimuotoisia psykofyysisiä tarpeita, joita eristysolosuhteet voivat lisätä ja vahvistaa. Varmuusosastolle sijoitetuilla vangeilla tulee olla tosiasialliset mahdollisuudet saada riittäviä terveydenhuollon ja Rikosseuraamuslaitoksen tuottamia psykologin, väkivaltatyön, sosiaalityön ja päihdetyön palveluita. Varmuusosastoille tulisi määrittää tarkka henkilöstömitoitus, joka kattaisi niin valvonnan kuin kuntouttavankin toimien resurssit.

Rikosseuraamuslaitoksen määrärahoja oli varattuna vuodelle 2024 ulkopuolisen sijoituksen kustannuksiin 2,2 miljoonaa euroa. Rahoituksen riittämättömyyden vuoksi sijoituksia rajattiin kahdesti vankeustuomion pituuden perusteella. Keskimääräinen suljetun vankilan vankeusvuorokauden (n. 240 e) hinta on kalliimpi kuin vuorokausihinta esimerkiksi päihdekuntoutuksessa (n. 220 e).

Jos Rikosseuraamuslaitoksen tulostavoitetta mukaillen sijoitetaan vangeista 2,5% ulkopuoliseen kuntoutukseen (Vankien määräksi ennustetaan 2025 3300), vuosittaiset kustannukset pelkästään ulkopuolisen kuntoutuksen osalta olisivat 6 624 750 euroa. Lukuun ei ole laskettu vankien terveydenhuollon kustannuksia tai Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon henkilöstöresurssia, joka vaaditaan kuntoutuksen suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi.

Esityksen mukaisesti muutosten myötä pyritään ehkäisemään tiettyntyyppisten vankien vankeusaikaista rikollisuutta. Tulee varmistaa, että yhdenvertaisuuden sekä lisääntyvien vankimäärien vuoksi taataan kaikille seuraamusta suorittaville henkilöille mahdollisuus kuntoutukseen sekä palveluihin, eikä kohdenneta varoja vain muutamien kymmenien vankien vankeusaikaiseen valvontaan.

Uusintarikollisuuteen tehokkaasti vaikuttava Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön toteuttama kuntouttava työ hyödyttää tuhansia vankeja vuosittain. Rikostaustaisten prosessit ovat pirstaleisia ja vaativat perehtyneisyyttä sekä yhteistyöverkostoja.

Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin sekä ihmisryhmiin

Esityksen mukaiset muutokset lainsäädäntöön heikentävät vankien yhdenvertaisuutta sekä mahdollisuuksia rangaistusajan suunnitelman edistämiseen ja asteittaiseen vapautumiseen seuraamusta suorittaessaan. Rikollisesta elämäntavasta irtaantumisen mahdollisuuksia tulee kehittää.

Vankien terveys ja hyvinvointi 2023 Wattu IV -vankiväestötutkimus kuvaa vankien kokemaa yksinäisyyttä, luottamusta sekä tyytyväisyyttä elämään. Tutkimuksen analyysissä yksinäisyyden kokemus liitetään vangin mahdollisuuksiin jakaa vaikeitakin asioita jonkun kanssa. Sosiaalisilla suhteilla on yhteys yksinäisyyden, luottamuksen ja elämään tyytyväisyyden kokemukseen. Tutkimuksen mukaan vankien luottamus toisia kohtaan, mahdollisuus luotettaviin ihmissuhteisiin ja tyytyväisyys elämään olivat selvästi muuta väestöä matalammalla tasolla.

Vaikutukset viranomaisiin ja vankilaturvallisuuteen

Esitetyn kaltaiset muutokset rajaavat vankien todellisia mahdollisuuksia osallistua kuntoutukseen. Tehostetun valvonnan lisääminen vaatii lisäresursseja niin valvontaan kuin kuntoutukseen.

Sosiaalialan korkeakoulutetut ovat merkittävä henkilöstöryhmä Rikosseuraamuslaitoksessa sekä eri osissa yhteiskuntaa, eri organisaatioissa rikostaustaisten asiakkaiden kanssa. Rikosseuraamusala Talentia ry:n teettämän jäsenkyselyn pohjalta (2024) kyselyyn vastanneista jäsenistä enemmistö on sitä mieltä, että uusintarikollisuuteen vaikuttaminen on oman työn ydintehtävä. Rikosseuraamusala Talentia ry:n jäsenkyselyn vastaajien enemmistö oli sitä mieltä, että sosiaalialan korkeakoulutetut ovat palvelujärjestelmän, muutostyön sekä arviointityön asiantuntijoita.

Rikosseuraamuslaitoksella mahdollisuudet tehdä uusintarikollisuuteen vaikuttavaa työtä ovat heikentyneet viime vuosina. Henkilöstön työaika valuu erinäisiin oman ydinosoamisen ulkopuolisiin tehtäviin. Vangeille laaditut rangaistusajan suunnitelmat jäävät teorian tasolle, koska Rikosseuraamuslaitoksen vajeat resurssit ohjataan valvonnan ja turvallisuuden puolelle. Sosiaalialan korkeakoulutetut ovat asiantuntijoita, joiden merkitys uusintarikollisuuteen vaikuttamisessa tulee tunnistaa arvokkaana osana Rikosseuraamuslaitoksen moniammatillista kokonaisuutta.

Rikosseuraamusala Talentia ry kantaa huolta siitä, että esitetyjen muutosten tullessa voimaan, asteittainen vapautuminen on jatkossa vaihtoehto yhä harvemmalle vangille.

Kuntouttavan työskentelyn ja dynaamisen turvallisuuden toteuttamisen edellytys on että Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstöllä on aidosti mahdollisuus olla vuorovaikutuksessa vankien ja tuomittujen kanssa. Rikosseuraamuslaitoksen nykyresursseilla kuntouttavan työn laadukas tekeminen ja erilaisten interventioiden mahdollistaminen niin vangeille kuin yhdyskuntaseuraamusasiakkaillekin ei ole mahdollista.

Vankeuden täytäntöönpanon yhtenä tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana. Suljetun vankilan suljetulla osastolla omassa sellissä vietetty aika ei vie ketään kohti rikoksetonta elämää. Rikosseuraamusala Talentia ry kantaa huolta, että tällä on päinvastainen vaikutus.

Mahdolliset muut vaikutukset

-

Huomionne jaksosta "Suhteesta perustuslakiin ja säätämisyjärjestys"

-

Asetusluonnos

-

Mahdolliset muut huomionne esitysluonnoksesta

-

Näkemyksenne voimaantuloajankohdasta

Rikosseuraamusala Talentia ry katsoo, että lakia ei voida saattaa voimaan ennen kuin vankilaverkosto on uudistettu ja Rikosseuraamuslaitoksen toimintaedellytykset taloudellisesti turvattu. Osa vankiloista ovat vanhoja eivätkä ne sovellu enää nykyaikaiseen vankilatoimintaan. Vankilaverkosto on määrällisesti myös riittämätön jotta turvallinen ja vaikuttava täytäntöönpano voidaan taata. Rikosseuraamuslaitoksella tulee olla turvattuna niin riittävä henkilöstömitoitus valvonnan ja kuntouttavan henkilöstön osalta kuin myös uusia nykyaikaisia laitoksia ottamaan vastaan kasvaneet vankimäärät.

Raittola Familia
Rikosseuraamusala Talentia ry

Raittola Familia
Rikosseuraamusala Talentia ry